

Inhoud

Normandië en Bretagne

- ▶ Bewonder de steile krijtrotsen die als een muur uit de zee oprijzen in Normandië
- ▶ Herdenk de gesneuvelde soldaten op de militaire begraafplaats in Tilly-sur-Seulles
- ▶ Bezoek de wonderbaarlijke Mont-Saint-Michel
- ▶ Laat je overdonderen door de natuur aan de noordkust van Bretagne
- ▶ Ervaar het einde van de wereld op Pointe du Raz en Pointe de Penmarch in Cornouaille
- ▶ Beleef de ommuurde binnensteden van Saint-Malo en Vitré

- 7 Kaarten en plattegronden
- 11 Woord vooraf

1 13 Normandië en Bretagne: een verdieping

- 14 Departementen
- 20 Bretonse bevolking
- 27 Eten en drinken

2 37 Geschiedenis

- 38 Eerste tekenen van beschaving
- 40 Hertogdommen
- 43 Naar een Franse eenheid
- 52 Wereldoorlogen

3 55 Kunst en cultuur

- 56 Steenmonumenten
- 57 Romaanse kunst
- 59 Gotische kunst
- 62 Renaissance kunst
- 65 Moderne architectuur
- 66 Schilderkunst
- 67 Toegepaste kunst
- 69 Literatuur
- 71 Muziek

4 73 Noordoost-Normandië

- 74 Noordelijke kuststreek
- 76 Havenstad Dieppe
- 82 Kust tussen Dieppe en Le Havre
- 88 Le Havre
- 92 Seinedal van Le Havre naar Rouen

- 102 Rouen
- 109 Tussen Andelle, Seine en Epte
- 119 Tips en adressen

5 121 Centraal-Normandië

- 122 Departement Eure
- 130 Pays d'Auge
- 136 Côte Fleurie: van Honfleur naar Caen
- 142 Caen
- 147 Invasiestranden
- 154 Bayeux en omgeving
- 159 Tips en adressen

6 161 West-Normandië

- 163 Van Bayeux naar Cherbourg
- 170 Van Cherbourg naar Mont-Saint-Michel
- 178 Mont-Saint-Michel
- 183 Tips en adressen

7 185 Zuid-Normandië

- 186 Perche
- 189 Suisse Normande en Pays de Falaise
- 194 Tussen Argentan en Laval
- 204 Laval
- 207 Tips en adressen

8 209 Noordoost-Bretagne

- 210 Van Pontorson naar Saint-Malo
- 212 Saint-Malo
- 215 Tussen Saint-Malo en Rennes

Normandië en Bretagne

Woord vooraf

Wanneer je dit deel van Frankrijk bezoekt, kun je rekenen op spectaculaire beelden van woeste golven onder fantastische wolkenluchten, duizelingwekkend hoge krijtrotsen en ruige kusten, maar ook op lieflijk glooiende landschappen en een rijkdom aan bezienswaardigheden. Dit alles maakt deze regio's tot een vakantiebestemming zonder weerga.

Wie van de natuur houdt kan zijn hart ophalen: rotsformaties en stranden aan de kust, groene vlakten en glooiende hellingen in het binnenland. De Bretonse heuveltoppen hebben hier en daar het aanzien van woeste bergen en de streek ten zuiden van Caen heet 'Normandisch Zwitserland': een eldorado voor klimmers en abseilers. Verder zijn er geheimzinnige bossen, golvende weilanden, appelboomgaarden, meren voor allerlei vormen van watersport en veel waterwegen voor de vaartoeristen.

En dan de cultuur! De kastelen, kerken en kathedralen zijn een lust voor het oog en de bijzondere calvaires in Bretagne – beeldengroepen met taferelen uit het dagelijks leven – zijn ontroerend. Buiten de 's zomers drukbezochte plaatsen kom je romantische dorpjes en schilderachtige stadjes tegen met een heerlijke, ongecompliceerde sfeer. En in de oude, ommuurde binnensteden lijkt het alsof je in een toneelstuk terechtgekomen bent, waar je elk moment een aanstormende ridder te paard kunt verwachten. Wat het eten en drinken betreft komt ook niemand iets tekort. De visgerechten en de geraffineerde schaal- en schelpdierschotels zijn verrukkelijk. Daarnaast zijn de crêpes, cider, wijn, kaas en het scala aan plaatselijke specialiteiten niet te versmaden.

De regio's Normandië en Bretagne bieden werkelijk voor elk wat wils!

Joke Radius

◀ Calvaire Plougastel-Daoulas.

Normandië en Bretagne: een verdieping

Alleen al de kuststreken van Normandië en Bretagne bieden talloze variaties: kiezelstranden aan de voet van steile krijtrotsen, uitgestrekte zandstranden, ruige rotskusten vol kapen en klippen, baaien en inhammen, bijna afgesloten binnenzeeën en talrijke bewoonde en onbewoonde eilanden.

In Normandië ligt het lieflijke bocage-landschap als een lappendeken over de heuvels uitgespreid. De landerijen, weiden en appelboomgaarden worden door hagen en bosjes gescheiden. Hier komen de bekende streekproducten vandaan: calvados, cider en diverse kaassoorten, waarvan camembert en brie wel de bekendste zijn. Daarnaast is Normandië bekend om zijn badplaatsjes, vakwerkhuisen, oude abdijruïnes en de abdijen, kathedralen en kerken in steden als Rouen, Caen en Évreux.

Bij Bretagne denk je vóór alles aan vissershaventjes en schaal- en schelpdieren. Maar Bretagne is ook het land van legenden en tradities. Bezoekers komen dan ook vaak juist voor de festivals op het terrein van traditionele en Keltische muziek en cultuur. Ook trekken de ommuurde stadjes en de prehistorische menhirs (rechttopstaande stenen) en dolmens (hunebedden) veel toeristen aan, evenals de enclos paroissiaux (ommuurde parochie-erven) met hun stijlvolle kerkjes en beeldenrijke calvaires (voorstellingen van de kruisweg).

< Honfleur.

Departementale indeling

DEPARTEMENTEN

Normandië in vijf departementen plus één

Het noordelijkste departement is **Seine-Maritime**, gevormd door het Pays de Bray in het oosten en het Pays de Caux aan de kust. Het Pays de Bray is een lieflijk landbouw- en veeteeltgebied met boomgaarden en grote bossen. Het Pays de Caux is een uitgestrekt kalkplateau, dat aan de zee-kant begrensd wordt door de beroemde steile rotsen en aan de andere zijde door de Seinevallei. De voornaamste landbouwproducten hier zijn granen, vlas en suikerbieten. De kust, de Côte d'Albâtre, begint bij het schilderachtige badplaatsje Le Tréport en loopt via Dieppe, Fécamp en Étretat tot aan Le Havre.

De zuidgrens wordt gevormd door de Seine, die in Bourgondië ontspringt en 776 km verderop in het Kanaal uitkomt. De Seinevallei – waarvan het oostelijke deel in het departement Eure ligt – is met zijn mooie landschap en historische monumenten een aantrekkelijke toeristische bestemming. Centraal in de Seinevallei ligt Rouen, de hoofdstad van Normandië. Deze museumstad heeft een prachtig gerestaureerde oude binnenstad en trekt jaarlijks enorme aantallen bezoekers. De kathedraal, andere kerken en het justitiële paleis zijn hoogtepunten van gotische bouwkunst. Bijzondere middeleeuwse stra-

Langs de Eure.

ten met vakwerkhuisen, de populaire poort-toren Gros-Horloge en een reeks boeiende musea maken een bezoek aan Rouen tot een must. Een aanrader is ook de Route des Abbayes door de Seinevallei, langs prachtige abdij- en kerkrues zoals die van Saint-Martin-de-Boscherville, Jumièges en Saint-Wandrille.

Het riviertje de **Eure** gaf zijn naam aan dit departement. De groene oevers tussen de soms wat kale heuvels hebben charmante verrassingen in petto, vooral tussen Louviers en Dreux. De hoofdstad Évreux, van oorsprong een oude Gallische nederzetting, is net als veel andere Franse steden in de loop der eeuwen meerdere keren verwoest: door Vandalen, Noormannen en Engelsen en in een recenter verleden door Duitse en geallieerde bombardementen. Vooral het centrum is mooi gerestaureerd. In het westelijke deel van het departement, in de vallei van de Risle, ligt de oude abdijruïne van Le Bec-Hellouin, die ondanks vernielingen nog altijd een stille getuige is van een groots verleden.

Cider, calvados en de beroemde kaassoorten camembert en pont-l'évêque komen vooral **Calvados**, het centrale departement van Normandië. Hier zijn ook de vakwerkboerderijen en landhuizen (*manoirs*) te vinden. Aan de Côte Fleurie, in het verlengde van de Seinemonding, liggen bekende badplaatsen als Honfleur, Deauville, Trouville, Houlgate en Cabourg.

Verse vangst in Le Tréport.

betekent dat het gerecht in deze saus wordt opgediend. Veel gerechten worden gekookt of gestoofd in cider of calvados, waardoor ze een heerlijke, speciale smaak krijgen. De grote keus aan specialiteiten staat borg voor culinaire verrassingen. Let wel op, want zaken als *tripes* (ingewanden) of *andouille* (worst gemaakt van varkens- en kalfsdarmen) worden ook tot de lekkernijen gerekend, terwijl lang niet iedereen dat zal beamen.

Vis, schaal- en schelpdieren

Voor wie van *fruits de mer* houdt, zijn deze streken een luilekkerland. Er is keus in overvloed: garnalen, oesters, mosselen, kreeften enzovoort. Een *plateau de fruits de mer* bestaat uit een verscheidenheid van dit alles en wordt genuttigd met roggebrood, halfzoute boter en *cidre brut*. Natuurlijk past een muscadet of een andere goede witte wijn hier ook uitstekend bij. Visschotels bestaan dikwijls uit smakelijke combinaties zoals de Normandische tong, waarbij de vis gecombineerd wordt met oesters, mosselen en champignons, en wordt overgoten met een wijnsaus en natuurlijk met room.

Een keur aan kazen.

Kaas

Normandië is de bakermat van allerlei kaassoorten, die ook in het buitenland bekend en geliefd zijn. De *pont-l'évêque* dateert uit de 13de eeuw en ook over de *livarot* wordt al in teksten uit diezelfde tijd gesproken, terwijl de *camembert*, de beroemdste van de drie, aan het begin van de 19de eeuw zijn intrede deed. Een echte *pont-l'évêque*, romig en zacht, wordt gemaakt in het Pays d'Auge, waar men nog de lauwe, volle melk gebruikt. De *livarot* – wie de kaas voor het eerst ruikt, wil nog wel eens schrikken – wordt juist gemaakt van melk die 'tot rust is gekomen'. *Camembert* wordt tegenwoordig overal in Frankrijk en zelfs in het buitenland gemaakt, maar in Normandië blijft men ervan overtuigd dat daar de enige ware vandaan komt (zie p. 134). De andere twee kaassoorten hebben een *appellation contrôlée*, dat wil zeggen dat ze, net als bij wijn, aan bepaalde kwaliteitseisen moeten voldoen; ze kunnen dus ook niet elders worden gefabriceerd.

Zoetigheden

Ook snoepers kunnen in Normandië terecht. Overal zijn alle mogelijke soorten koeken en koekjes, gebak (vooral appelgebak natuurlijk), luxebroodjes en wafels te krijgen. En dan zijn er uiteraard de *crêpes*, de dunne pannenkoekjes van tarwe- (*froment*) of boekweitmeel (*sarrasin*). De tar-

Overal: het tapijt van Bayeux.

der van de Noormannen, Rollo, die zich Robert I noemde toen hij het christelijke geloof aannam en hertog van 'Noormannenland', Normandië, werd.

Kelten in Bretagne

Terwijl de Noormannen Normandië bezetten, vestigden Angelen, Saksen en Jutten zich in Engeland, ofwel Brittannië. De katholieke Keltische Britten vluchtten naar Wales, Cornwall en Ierland, of staken over naar het verwante Armorica, dat ze Klein-Brittannië noemden – later verfranst tot Bretagne. Daar voerden ze weer de Keltische taal in, het Bretons. De meegekomen Britse en Ierse missionarissen verbreidden het christendom; velen van hen worden nog steeds vereerd als Bretonse heiligen.

In de volgende eeuwen kwam de arme bevolking, op zoek naar betere gronden, in botsing met de Franken. Karel de Grote onderwierp Bretagne, al liet hij het gebied wel een zekere autonomie behouden.

HERTOGDOMMEN

Normandië

Hertog Robert I, de nieuwbakken Frankische hertog, verzekerde de vrede en herstelde de verwoestingen. Het hertogdom verfransde snel en werd een krachtige staat; de voortaan 'Normandiërs' geheten Noormannen bouwden steden, kerken en kloosters. Hertog Richard I trouwde met een konings-

De slag bij Hastings afgebeeld op het tapijt van Bayeux.

dochter uit het huis Capet, waardoor een machtig bondgenootschap ontstond.

Een achterkleinzoon van deze Richard was Willem de Bastaard, de latere Willem van Normandië (Willem de Veroveraar), die gehuwd was met Mathilde van Vlaanderen. Koning Edward de Belijder van Engeland had hem aangewezen als zijn opvolger op de Engelse troon. Maar toen Edward stierf, liet Harold van Essex zich tot koning uitroepen. Willem stak in 1066 het Kanaal over, versloeg Harold bij Hastings en werd in Westminster tot koning van Engeland gekroond.

Willem de Veroveraar – geboren in Falaise (zie kader p. 194) – werd op die manier hertog van Normandië en koning van Engeland. Hij was daarvoor veel machtiger dan zijn leenheer, de koning van Frankrijk, en daarmee was de kiem gelegd voor een eeuwenlange strijd tussen Frankrijk en het Engels-Normandische rijk. In Normandië stimuleerde hij de bouw van kerken en abdijen; in Caen liet hij een groot kasteel bouwen, waarin hij geregeld bijeenkomsten hield met zijn raadgevers.

Na Willems dood in 1087 werden Engeland en Normandië afzonderlijk toebedeeld aan twee van zijn zonen. De derde zoon, Hendrik, die was afgescheept met een som geld, greep echter weer de macht over het hele rijk toen zijn ene broer stierf en de andere op kruistocht was. Zijn kleinzoon, Hendrik II Plantagenet (1154–1189), trouwde met de van Lodewijk III van

Noordoost-Normandië

Het noordelijkste puntje van Normandië ligt aan de kust, en het ligt voor de hand een bezoek aan deze regio daar te beginnen. Je komt er via Lille, Arras en Abbeville, maar je kunt natuurlijk ook vanuit Noord-Frankrijk de kustlijn volgen, via de autoroute A16. Van Abbeville is het nog ongeveer 30 km naar Eu, en 100 km naar Rouen, de hoofdstad.

De kustlijn van dit deel van Normandië spreekt tot de verbeelding door de steile krijtrotsen, die hier en daar als een muur uit de zee oprijzen. Van bovenaf biedt dat op veel plaatsen fabuleuze panorama's. De door erosie en de werking van de zee ontstane rotspoorten van Étretat zijn beroemd, plaatjes van deze bijzondere formaties tref je in deze streek dan ook overal aan.

< Le Gros-Horloge, de trots van Rouen.

Het kasteel van Eu.

NOORDELIJKE KUSTSTREEK

Eu

Het sfeervolle stadje Eu, met zijn oude gebouwen en leuke straatjes, ligt in de schilderachtige vallei van de Bresle.

Op de grote Place d'Orléans, tegenover de kerk, staat het **kasteel van Eu** uit 1578. In het oudere kasteel dat hier eerst stond, trouwde Willem de Veroveraar met Mathilde van Vlaanderen. In het heuvelachtige park ernaast, waar in de 19de eeuw exotische boomsoorten en bijzondere coniferen werden geplant, staat het ruitersstandbeeld van een hertog van Orléans, die tevens graaf van Eu was.

De 12de-eeuwse **gotische kerk** is gewijd aan Notre-Dame en Saint-Laurent (aartsbisschop Lawrence O'Toole van Dublin). In de kerk bevindt zich een mooie beeldengroep van de graflegging van Christus in een kapel naast het hoofdaltaar. Hoog achter het hoofdaltaar is de kleine vergulde reliekschrijn van aartsbisschop Lawrence, die in 1181 in een klooster in Eu stierf. Hij was hierheen gekomen om de steun van de hertog te vragen voor Ierland.

Vlak bij de Place Carnot staat de **Chapelle du Collège** – van het jezuïetencollege – uit 1620, met een gevel van baksteen en beeldhouwwerk. Het meest de moeite waard zijn de zwartmarmen, met goud ingelegde graftomben van Hendrik van Lotharingen en zijn gemalin Catharina van Kleef.

De Côte d'Albâtre bij Le Tréport.

Ten slotte kun je in Eu het 17de-eeuwse ziekenhuis bewonderen met het aardige overdekte kerkhofje.

Zuidoostelijk van Eu ligt het uitgestrekte **Forêt d'Eu**, dat uit drie delen bestaat: het dichtst bij Eu het Triage d'Eu, iets verder het Haute Forêt en nog verder het Basse Forêt. Er staan voornamelijk beuken in deze mooie, woeste bossen. Vanuit het Haute Forêt zijn er prachtige vergezichten op de vallei van de Bresle. In het toeristenbureau van Eu is informatie verkrijgbaar over toeristische routes door het bos en de omgeving. In het dal van de Bresle liggen glasfabrieken en sfeervolle dorpjes.

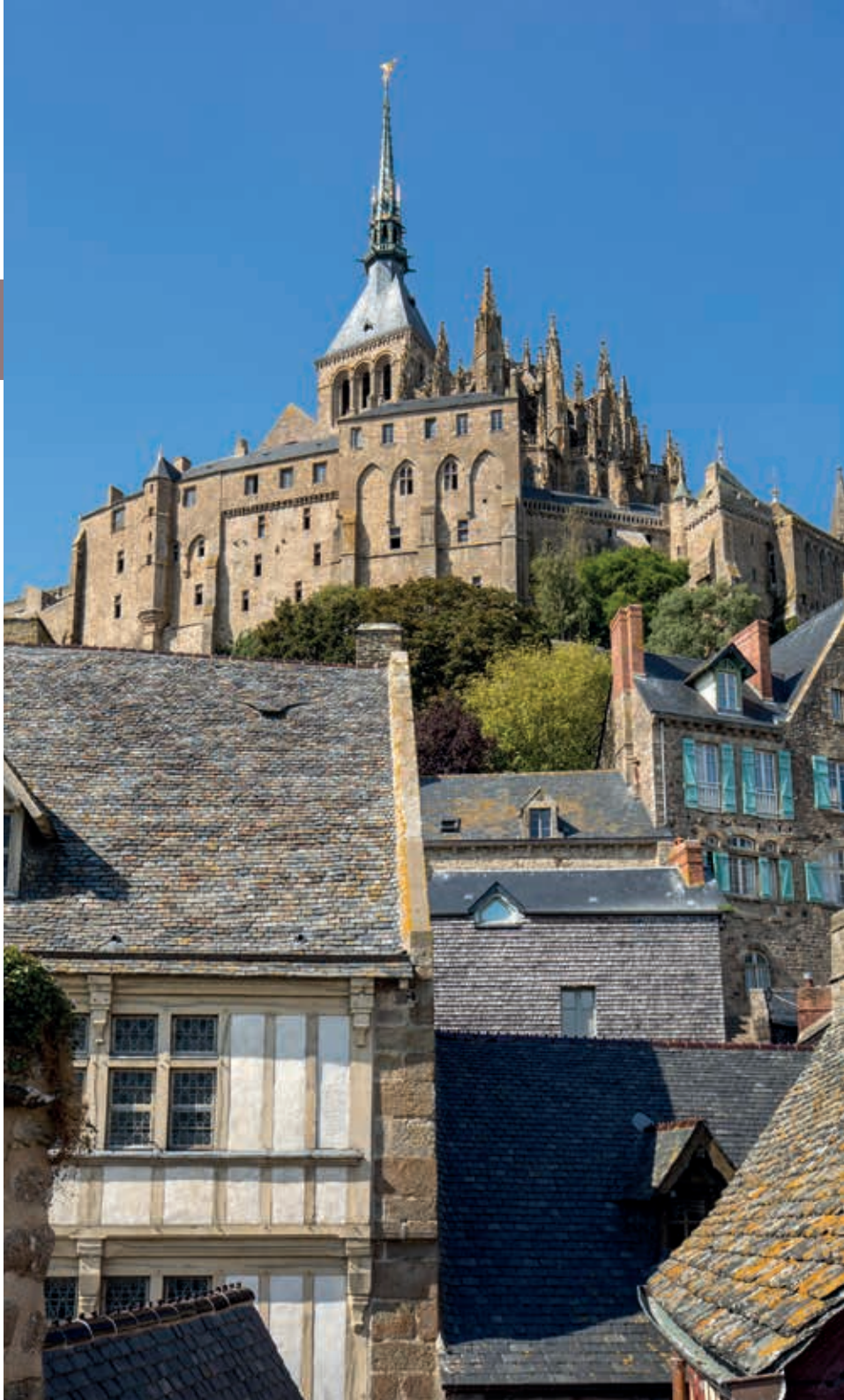
> LA CHAPELLE DU COLLEGE, ville-eu.fr

Yères-dal

Landinwaarts, langs het Forêt d'Eu, ligt het weelderige dal van de Yères. Het begint bij Criel-Plage, waar een van de hoogste bergen van de Normandische kust ligt: Mont Jolibois (104 m). In de Yères zit nogal wat vis, met name forel, er wordt dan ook druk gevisst. Het dicht begroeide dal contrasteert met het overige, nogal vlakke kustlandschap.

Côte d'Albâtre

De kust tussen de steden Le Tréport en Le Havre heet de Côte d'Albâtre (albasten kust), genoemd naar de kleur van de rotsen. De *falaise*-kust bestaat hier en daar uit een lange, hoge en steile krijtmuur. De door de branding

West-Normandië

Het departement Manche is het meest westelijke departement van Normandië. Het noordelijkste deel – het schiereiland Cotentin – steekt uit in het Kanaal, in de richting van Engeland, en heeft dan ook Engelse trekjes: glooiende hellingen, begroeide muurtjes, heggetjes en natuurlijk de nodige wolken. Een klein uitstapje naar Engeland is van hieruit dan ook snel geregeld: de Kanaaleilanden Jersey en Guernsey liggen vlakbij. Aan de westkant liggen zandstranden, met slaperige badplaatsjes. De grootste trekker van dit gebied ligt echter in het zuiden, tegen Bretagne aan: de Mont-Saint-Michel. Deze uit de zee oprijzende bezienswaardigheid begon zijn bestaan in de 8ste eeuw als een rots met een kapelletje erop. Nu is het een van de drukst bezochte monumenten van Frankrijk en staat de berg ingeschreven op de Werelderfgoedlijst van UNESCO.

< De Mont-Saint-Michel.

De donjon van Avranches.

p. 50). De kruisen staan in lange rijen in het gelid, indrukwekkend, prachtig en droevig. In de kapel zijn mooie tableaux aangebracht van gekleurde steen en glas, met daarin in brons de route ingelegd die de geallieerden na de landing hebben gevolgd.

MONT-SAINT-MICHEL

De Mont-Saint-Michel behoorde vroeger tot Bretagne, maar de grensrivier Couesnon verlegde zijn bedding, waardoor hij Normandisch werd. Vandaar het gezegde: *Le Couesnon dans sa folie, a mis le Mont en Normandie*, 'De Couesnon heeft een dwaasheid begaan en de Berg in Normandië gelegd'.

Machtige berg

Vanuit de verte lijkt de Mont-Saint-Michel een beetje op een piramide, oprijzend uit de zee, de zandvlakten en slibvelden die er nog zijn. De granietrots is 80 m hoog en heeft een omtrek van 900 m. Het beeld op de kerktoren van Michaël, de overwinnaar van Satan, bevindt zich 152 m boven zee. Rond de voet van de berg staan zware muren met schietgaten en halfronde torens. Het wad rond de Mont was in de loop der eeuwen flink aangeslibd; er groeiden zoutplantjes en er graasden schapen. Alleen bij springvloed werd de berg nog geheel door water omspoeld, dat wil zeggen bijna geheel, want er lag een dijk die de verbinding met het vasteland vormde.

Maar in die situatie is nu verandering gekomen. Dat de berg steeds meer onderdeel van het vasteland was geworden in plaats van een uit de zee oprijzende rots was velen een doorn in het oog. Daarom werd in 2005 gestart met een project dat het karakter van de Mont-Saint-Michel als rotseiland moest herstellen. Inmiddels is dat het geval en mede doordat er in de dijk een opening is gemaakt, is de berg bij vloed weer een eiland. De eerste keer gebeurde dat op 24 juli 2013, een gedenkwaardige dag voor alle betrokkenen bij het project: de berg werd toen voor het eerst sinds de bouw van de dijk in 1879 weer geheel door water omringd gedurende ongeveer twintig minuten. De sleutel voor de oplossing is de nieuwe dam, die is aangelegd in de monding van de rivier de Cuesnon, die westelijk van de berg in zee uitmondt. In de dam zitten schuiven die pas opengaan als er voldoende water in de rivier is gestroomd tijdens hoogwater. Het water

Mont-Saint-Michel.

stroomt dan met kracht terug de zee in, neemt de zand- en slibdeeltjes mee, die tijdens opkomend water vóór de dam werden tegengehouden, en voert ze ver weg. De bedoeling is dat zo het slib wordt afgevoerd en dat er zich geen nieuwe lagen slib kunnen vormen. Het parkeerterrein, dat vroeger langs de dijk lag, is nu op het vasteland aangelegd, een behoorlijk eindje van de toegangspoort vandaan. Via een lange loopbrug kun je daar naartoe lopen, de shuttlebus nemen of de huifkar, met paarden ervoor. Bij de parkeerplaats is een informatiecentrum, waar alles over het project uit de doeken wordt gedaan.

De baai verkennen

In een aantal verschillende informatiecentra langs de oevers van de baai van de Mont-Saint-Michel vind je details over het geologisch ontstaan van de baai en de berg, over de natuurlijke situatie en de ecosystemen, over oude woonvormen, over de oester- en mosselcultuur en natuurlijk over alle mogelijkheden om zelf de baai in te gaan. Informeer naar de mogelijkheden: ga altijd met een gids op pad!

> MAISONS DE LA BAIE, maison-baie.com

Bezoek aan Mont-Saint-Michel

Tegenwoordig is de Mont een van de drukst bezochte bezienswaardigheden van Frankrijk. Met duizenden tegelijk schuifelen de mensen door de Grande Rue omhoog; met grote groepen worden rondleidingen door de abdijgebou-

De abdij van La Trappe.

Door de Ornevallei

In **Saint-Rémy** waren vroeger ijzermijnen die tot 1967 werden geëxploiteerd.

In het volgende plaatsje, **Clécy**, valt iets meer te beleven. Het ligt op het aardigste punt van de hele vallei, bij steile rotswanden en beboste, glooiende heuvels. Het is er dan ook vol met wandelaars, vissers, mountainbikers, deltaplanes, kanovaarders en bergbeklimmers, voor wie de rotsen een prima oefenwand vormen. Ook bij de Pont du Vey, waar de uitspanningen en eethuisjes zich langs de rivier aaneenrijgen, zijn altijd veel bezoekers. Velen komen waarschijnlijk ook voor het leuke **miniatuurspoorwegmuseum**. 's Avonds is alles verlicht. Je kunt mooie wandelingen maken naar het Croix de la Faverie (45 min. heen en terug) of naar de heuveltop Pain de Sucre (2 uur heen en terug). De routes zijn bewegwijzerd.

Ook aantrekkelijk om te doen in een sportieve bui is het fietsend verkennen – met z'n vieren tegelijk, per vélorail – van een stukje spoorlijn, tussen Pont-Erambourg en Berjou. Het ligt een paar kilometer oostelijk van Condé-sur-Noireau.

Bij Le Fresne kun je via de D1 in oostelijke richting rijden. De kleine 16de-eeuwse kapel van **Saint-Roch**, met eigentijdse fresco's, is op 15 augustus doel van een pardon (processie) in Normandische klederdracht. In **Pont-d'Ouille**, een aardige plaats om een nacht te logeren, komen diverse wegen door la Suisse Normande bijeen. Het mooiste plekje van de streek is waar-

Bij Thury-Harcourt.

schijnlijk **Roche d'Oëtre**, een hoge en steile rots boven de woeste kloof van de Rouvre. Je vindt er een uitspanning en een souvenirwinkel.

Volg daarna de weg door het mooie heuvellandschap tot bij het stuwmeer van **Rabodanges**. Er is een belvédère en er zijn eethuisjes en mogelijkheden voor watersport. **Putanges-le-Lac** is een mooi gelegen plaatsje en een goed uitgangspunt voor wandeltochten door de Gorges de Saint-Aubert in de nabijheid. Een ander leuk plekje vind je bij **Ménil-Glaise**, halverwege Putanges en Argentan: bij de brug over de Orne heb je een romantische kijk op een oud kasteel op de heuvel, en van boven bij dat kasteel een nog mooier uitzicht op de Orne beneden.

> MINIATUURSPORWEGMUSEUM, chemin-fer-miniature-clecy.com

Falaise

In het leuke stadje Falaise staat op de Place Saint-Germain de gelijknamige kerk in gotische renaissancestijl. Van daar loopt de straat naar de renaissancekerk Sainte-Trinité, een lage kerk van gele kalksteen met een rood dak. Op het plein bij deze kerk staat voor het stadhuis het ruitersstandbeeld van Willem de Veroveraar, die in 1027 werd geboren in het kasteel dat achter het stadhuis ligt, op een heuvel. Tegen de sokkel van het standbeeld staan de figuren van de eerste zes Normandische hertogen.

De fontein van Guingamp.

VAN SAINT-BRIEUC NAAR MORLAIX EN SAINT-POL-DE-LÉON

De route in dit hoofdstuk gaat verder langs de kust. Maar eerst volgen hieronder wat bijzonderheden voor wie binnendoor naar Lannion gaat, via Châtelaudren en Guingamp.

Châtelaudren

Châtelaudren ligt in het dal van de visrijke Leff. In de hoofdstraat voert de Venelle Notre-Dame omhoog naar de 15de-eeuwse kapel **Notre-Dame-du-Tertre**. De wat vervallen kapel, met een spitse toren op de viering en met muren van grove grijze steenblokken, heeft een hoofdaltaar met een

vergulde houten retabel. Tegen het gewelf van het koor zijn 96 taferelen geschilderd uit het Oude en Nieuwe Testament (15de eeuw); in de rechterkapel gaat het om taferelen uit het leven van de heiligen Marguerite en Fiacre en in de linkerkapel staat een albasten beeld van Notre-Dame-du-Tertre.

Guingamp aan de Trieux

Guingamp is een niet ongezellig stadje. Op de Place du Centre, omgeven door lindebomen, staat een **renaissancefontein** uit de 15de eeuw, van steen en lood, La Plomée genoemd, met een Mariabeeld boven drie schalen met ramskoppen, gevleugelde paarden en halfnaakte nimfen.

Er vlakbij staat in de winkelstraat de gotische basiliek **Notre-Dame-de-Bon-Secours**, een 14de-eeuwse kerk met drie torens, mooie ramen en een schip met een hooggelegen, opengewerkte galerij. De vier zware pilaren die de vieringtoren dragen, hebben naar voren stekende, beeldhouwde koppen. In het portaal langs de straat staat het bijzonder vereerde Mariabeeld, de Zwarte Madonna, in kleurige kledij: kronen sieren het hoofd van Maria en haar kind.

Tussen Saint-Brieuc en Saint-Quay-Portrieux

De kust ten noorden van Saint-Brieuc is, hoewel volgebouwd en druk, toch mooi. Je kunt de Pointe du Roselier bezoeken, waar je lekker kunt wandelen, het mooie grote strand Martin-Plage, de Plage des Rosaires, aan de voet van tot 100 m hoge rotsen en **Binic**. In dit bad- en havenplaatsje liggen meer plezier- dan vissersbootjes; er is een groot en gezellig strand-met-boulevard midden in de stad, waar druk jeu de boules wordt gespeeld.

Enkele kilometers landinwaarts, tussen Lantic en Trégomeur ligt in een heuvelachtig park een dierentuin: de **Jardin Zoologique de Bretagne**. De dieren – tijgers, beren, apen, maar ook ibissen en schildpadden – verblijven in een natuurlijke omgeving, die hun oorspronkelijke milieu zo dicht

De Zwarte Madonna van Guingamp.

Haventje van Port-Navalo.

Van Vannes naar Port-Navalo

Verlaat Vannes in zuidoostelijke richting en ga na Saint-Léonard rechtsaf, zodat je langs de baai blijft rijden. Bij Saint-Colombier bereik je het schiereiland **Rhuys**, dat de baai aan de zuidzijde afsluit. Op het schiereiland met zijn mediterrane flora zijn tal van oesterkwekerijen te bezoeken. Volg de kleine kustweg via **Sarzeau** en het minihaventje Le Logeo. Ga vervolgens naar Le Net en rechtsaf naar de **tumulus van Tumiac**, ook wel *butte de César* geheten. Van hieraf zou Caesar de zeeslag tegen de Veneten hebben gadeslagen. In elk geval heb je er een mooi uitzicht op de Golfe du Morbihan, de baai van Quiberon en de eilanden. Iets verder, aan de andere kant van de weg, is de tumulus op de in zee uitstekende Pointe du Petit Mont ook een bezoekje waard. Voor je bij de punt komt is links de enorm drukke Port du Crouesty, waar de boten zelfs in etages liggen opgeslagen. Het badplaatsje **Port-Navalo** heeft een klein haventje. De kade wordt aan de noordzijde besloten door de **Pointe de Bilgroix**. Elke twee jaar (oneven jaren) bruist de Golf van activiteiten, tijdens de 'Semaine du Golf', wanneer overal vandaan oude boten zoals schoeners de Golf bezoeken.

Saint-Gildas-de-Rhuys

In de 6de eeuw stichtte de heilige Gildas een klooster in het plaatsje dat nu Saint-Gildas-de-Rhuys heet, aan de zuidkant van het schiereiland. De beroemdste abt was Abelardus.

De **kloosterkerk**, oorspronkelijk gebouwd in de 11de eeuw, dateert in haar huidige vorm grotendeels uit de 16de–17de eeuw. De linkerkant van het romaanse koor is met modillons versierd: een kleine sculptuur stelt een toernooiscène voor. Binnen staat in ditzelfde mooie romaanse koor een barok altaar met erachter het graf van de heilige Gildas. Verder vallen enkele grafstenen op en twee mooie kapitelen die als wijwatervat gebruikt worden. Er is een rijke schatkamer (trésor).

Kasteel van Suscinio

Dit gigantische kasteel ligt tussen akkers, bos en moeras, vlak bij de zee. De slotgracht werd vroeger door het zeewater gevuld. De burcht werd in de 13de eeuw gebouwd als residentie van de hertogen van Bretagne. Later nam Frans I het in beslag, en de Franse koningen plezieren er vanaf die tijd hun gunstelingen en favorieten mee. Het kasteel werd tijdens de Franse Revolutie zwaar beschadigd. Rond de binnenplaats liggen herenverblijf, bakkerij en gastenverblijf. Aan het eind rechts begint de trap (131 treden) naar de top van de noordelijke toren, die een mooi panorama biedt over het schiereiland en de Golf. In de zomer is er op dinsdag- en donderdagavond een klank- en lichtspel.

> KASTEEL VAN SUSCINIO, suscinio.fr

TUSSEN VANNES EN NANTES

Vanuit Vannes ben je via de N165 snel in La Roche-Bernard, maar sla vooral het charmante, iets noordelijker gelegen dorpje **Rochefort-en-Terre** niet over. Langs de klinkerstraatjes liggen winkeltjes vol Bretonse lekkernijen en zeeën van bloemen. Er staan een kerk met calvaire en een kasteel dat aan het eind van de 19de eeuw door de Amerikaanse schilder A. Klots gerestaureerd is. In **Malansac**, er vlakbij, is een **Parc de la Préhistoire**, waar aan de hand van levensgrote figuren van mensen en dieren de ontwikkelingsgeschiedenis van de mensheid wordt verbeeld. Dan is er nog, in dezelfde streek, de **dierentuin van Branféré**, waar je zeker een dag kunt zoekbrengen en waar ook de botanische tuin zeer de moeite waard is. En als je nu toch aan het omrijden bent, kun je ook nog even naar **La Gacilly**, iets meer oostelijk, om de botanische tuin van Yves Rocher te bewonderen.

> PARC DE LA PRÉHISTOIRE DE BRETAGNE, prehistoire.com

> PARC ANIMALIER ET BOTANIQUE BRANFÉRÉ, branfere.com

TOERISTISCHE INFORMATIE

Bij Atout France, het Franse toeristenbureau (zie nl.france.fr/nl en be.france.fr/), kun je terecht voor informatie over de streek die je wilt bezoeken. Normandië en Bretagne hebben elk hun eigen Comité Régional du Tourisme (CRT): normandie-tourisme.fr en tourismebretagne.com. Daarnaast heeft elk departement zijn Comité Départemental du Tourisme (CDT):

- Seine-Maritime: seine-maritime-tourisme.com
- Eure: eure-tourisme.fr
- Calvados: calvados-tourisme.com
- Manche: manchetourisme.com
- Orne: ornetourisme.com
- Mayenne: tourisme-mayenne.com
- Ille-et-Vilaine: bretagne35.com
- Côtes d'Armor: cotesdarmor.com
- Finistère: finisteretourisme.com
- Morbihan: morbihan.com
- Loire-Atlantique: loire-atlantique.fr

Als je eenmaal in Frankrijk bent, kun je bij het plaatselijke Office de Tourisme of bij het Syndicat d'Initiative (beide met een 'I' aangegeven) meer inlichtingen inwinnen. Een lijst met alle toeristenbureaus en allerlei toeristische informatie voor Frankrijk vind je op tourisme.fr.

REIZEN NAAR EN IN NORMANDIË EN BRETAGNE

De meeste toeristen bezoeken Normandië en Bretagne per auto. Daarnaast is de trein een goede mogelijkheid. Natuurlijk kun je er ook per vliegtuig komen, maar dat ligt niet zo voor de hand: je zult meestal via Parijs moeten vliegen.

Georganiseerde reizen

In Nederland en België kun je bij elk reisbureau verzorgde reizen naar Frankrijk boeken, van geheel verzorgde luxe droomreizen tot wandel- en/of fiets- en kampeervakanties. Op de website van Atout France (atout-france.fr) vind je een uitgebreide lijst van organisaties, waarbij je kunt aangeven welk type reis je verkiest, en welke activiteiten je graag onderneemt.

Autoroute

Autoroutes zijn tolwegen (péage). Aan het begin van het te rijden traject trek je een kaartje uit de automaat en aan het eind krijg je te horen wat je verschuldigd bent. Je kunt dan cash of met je creditcard betalen. Op sommige trajecten moet je steeds, terwijl je op de autoroute blijft, een klein deel van de tol betalen. Mocht je vooraf willen weten hoeveel de